VENØ KIRKE

VENØ

Venø er et lille helårssamfund med i alt ca. 200 fastboende indbyggere. Øen har været befolket siden oldtiden, og levn efter datidens beboere kan findes rundt om i naturen (stenøkser, pilespidser mv.).

I slutningen af middelalderen ejede godsejeren på Volstrup hovedparten af øen. Volstrup ligger ved kysten mellem Struer og Vinderup og var i tidligere tid et meget stort gods. Sognene, som hørte til godset, var Hjerm, Gimsing, Vejrum, Ølby, Resen og Humlum.

Før øen fik egen kirke, hørte den til Hjerm-Gimsing sogne, og præsten i Hjerm havde ansvaret for øens kirkelige betjening. Denne ordning blev bibeholdt, indtil øen fik egen præst i 1750.

KIRKENS HISTORIE

Venø Kirke er bygget i senmiddelalderen efter reformationen. Den er opført af marksten, men fundamentet (sylden) består af større sten, der muligvis er rester fra en ombygning af Gimsing Kirke. I øvrigt var byggematerialet så ringe, at muren flere gange er sat om. Det er Danmarks mindste kirke. Udvendigt mål er 6,3 x 12 m (areal 75,6 m^2). Indvendigt mål er 4,2 x 9,8 m (areal 41,2 m^2).

Det daværende trækapel (muligvis fra 1512, hvor Venø Sogn første gang nævnes i visitatsoptegnelser), fik i ca. 1540 tilbygget den nuværende østlige halvdel af langskibet.

Den vestlige halvdel er tilbygget godt hundrede år senere. Kirken fik tegltag i slutningen af 1600-tallet. I 1863 blev kirken forsynet med et våbenhus og den sydlige indgangsdør tilmuret.

Kirken har undergået to store nyindretninger omkring 1880 og senest i 2016. I mellemliggende perioder har man bevaret og fornyet med nye farver. Ved den seneste restaurering har ønsket om "bedre tilgængelighed for alle" og ny kunst været udgangspunktet. På den baggrund har arkitektens bærende idé været at bringe kirken tilbage til et lyst og mere asketisk udtryk inspireret både af reformationen og de rene hvidkalkede mure af kløvede marksten.

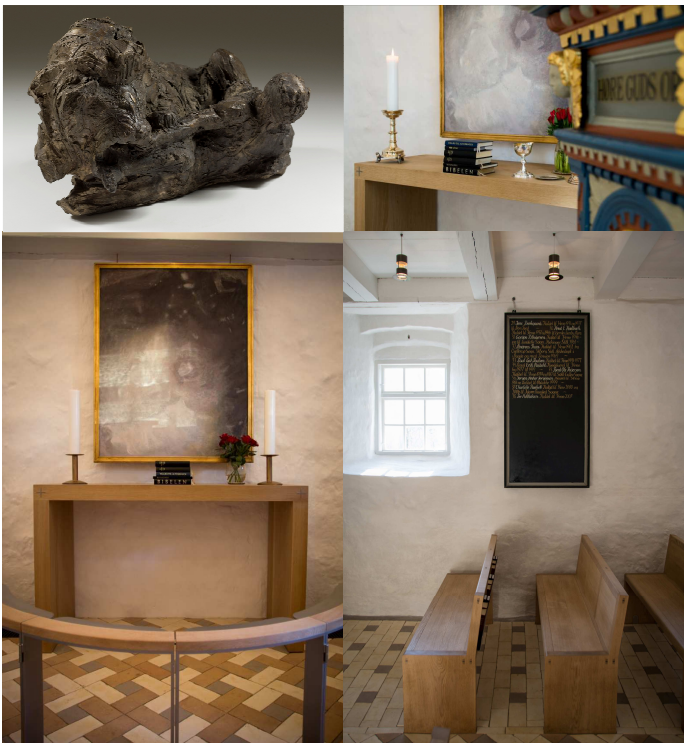

Nyindretningen danner en ensartet og anonym baggrund for de særlige og bevarede inventardele, prædikestolen, døbefonten, lysekronen, altersølvet, de gamle alterfløje, præstetavlerne og kalkmalerierne, der alle fremstår med fornyet egenart og styrke i den nye sammenhæng.

VÅBENHUSET

Dørhullet er i 2016 forhøjet med "romansk" rundbuestik og døren er af egetræ tjæret med milebrændt trætjære. Gulvet er i tre nuancer matslebne teglklinker, som ligger i et krydsmønster i samme niveau fra indgang til knæfald. I den nordvendte tagflade er indsat en "loftslyre" til indfald af dagslys. Sortmalet kollektbøsse fra o. 1850 af metal med pengetragt i låg er opsat på muren ind til langskibet. På nordsiden af våbenhuset er opstillet en skulptur: "Daniel og løven" fra 1970, udført af Mogens Bøggild (1901-1987).

INVENTARET

De nye arkitekttegnede inventardele i langskibet er sæbebehandlet tegl, eg, glasblæst rustfrit stål og bruneret messing. Inventaret fremstår i et nutidigt design og er udført med gamle håndværksteknikker i gedigne materialer og med bæredygtige overfladebehandlinger. Fx er bænkene i egetræ udført med notsamlinger isat kile af moseeg, mens alterbord og knæfaldsskammel er udført med svalehalesamlinger. Et gennemgående nyt element er "Venø-korset", der ses som hautrelief i kirkedørens langskilt, som basrelief i bænkenes salmebogsholdere og ilagt intarsia i alterbordets front.

Alterbilledet er et "Stenbillede" fra 1970 malet af Knud Agger (1895-1973) inspireret af en strandsten på Venø. Stenens farveflader er forstørrede og en bestemt skureteknik i den endnu ikke tørrede maling får billedet til at kaste et lys fra sig, så tankerne ledes mod Mælkevejen og andre steder i universet.

Loftsbelysningen, som består af 27 Trinitatispendler

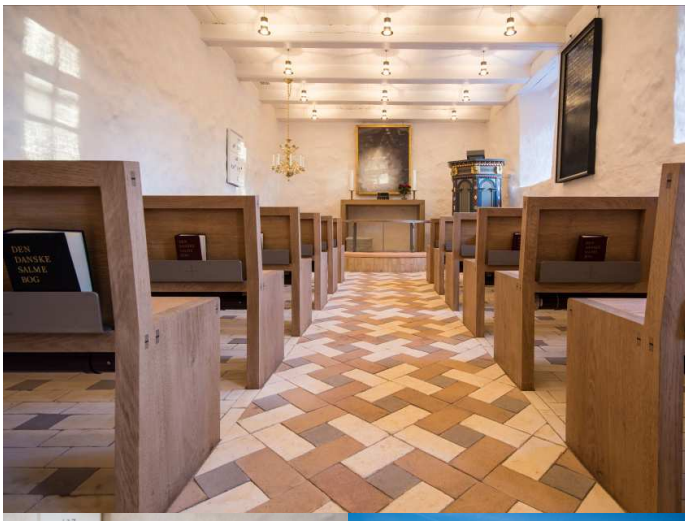

(Inge og Johannes Exner), understøtter dagslyset, der trænger gennem de antikke glasruder, der stammer fra salmedigteren K.L. Aastrups fødehjem.

Den romanske døbefont er kirkens ældste klenodie. Den store tilhuggede granitsten er fra 1200-tallet og har altså tjent som døbefont et andet sted, før den kom til Venø. Gimsing Kirke er muligvis det oprindelige hjemsted for stenen. Soklen er en groft tilhugget rhombeporfyr.

Dåbsfadet, som nu skjuler den kedelformede fordybning i stenen, blev foræret til kirken i 1777. Fadet hænger på døbefontskanten på fire udsmykkede kobberarme. I den ene er indgraveret navnetrækkene: L.W.H. & H.C.Z, der står for: Major L.W. Høeg og Hedevig Cathrine Zytphen (den første præstekone på Venø 1750-53), datter fra herregården Volstrup. Dåbskanden i messing er fra 2003. Over døbefonten hænger en messingkrone skænket af overlæge Biilmann og frue omkring 1930. Omkalfatret til levende lys i 2016.

Af i øvrigt bevaret inventar kan noget føres tilbage til omkring 1600-tallet. Det gælder prædikestolen, hvor farverne, fra før restaureringen, består med sine to nuancer af gråt, teglrødt, mellemblåt. Sidefløjene fra den oprindelige alterprydelse hænger mellem vinduerne på sydvæggen. Nuværende motiv er fra ca. 1845 og viser enkle kristne allegorier. Felterne gengiver skriftstedet Joh. 1,17. De var en del af alterprydelsen indtil 1881, og hænger nu over for kalkmalerierne, hvis teglrøde farve har ligget til grund for det seneste farvevalg i kirken indtil 2016.

Alterstagerne er formentlig fra 1600-tallet. De er særprægede, fordi de ikke udgør et par. Den ene stage er lavere end den anden, men små løveformede fødder hæver den op, så overkanterne er i samme niveau.

Alterkalk og disk er en gave, som er skænket kirken af en tidligere præst, Mads Hessel og dennes hustru Margrethe Reenberg, Hjerm, i år 1700.

De to præsterækketavler, hvor præsterne siden 1750 er optegnet, afslører ved de særlige tilføjelser, at det ikke altid har været lige let at holde en præst på øen.

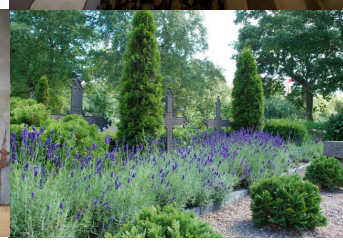

KALKMALERIERNE

Kirkens sider har været prydet af kalkmalerier fra to perioder. Ved en restaurering af kirken i 1991 fandt Nationalmuseet ældre katolske motiver blandt andet et indvielseskors, som findes over døbefonten på nordvæggen. Disse motiver er ikke bevaret.

Mere interessante er de kalkmalerier, der var bevaringsværdige, og som ses ved orglet. På væggen er aftegnet gavlene af stolestader med navnetræk og årstal for indehaveren af den pågældende plads. Stolestaderne er fra o. 1600 og 1686 suppleret med initialer for kvindelige kirkegængere, hvor bogstavet ”D” - for datter - indikerer kvindesiden.

BISKOP BRORSONS BREV

Det var biskop Brorson i Ribe, der efter et besøg på øen i 1749 oprettede embedet som selvstændigt kald og indføjede den ejendommelige regel om forflyttelsesret efter seks års forløb. Reglen viste sig imidlertid påkrævet, hvilket en brevveksling mellem Brorson og stedets præst (pastor Wind) i 1759 angående præsteboligens ringe stand og præstens deraf følgende ønske om forflyttelse fra øen viser. Brorson skriver:

"Det giør mig hiertelig ont, at Eders Velværdighed har forefunden Deres Præstegaard så slet, dog det blev vel ændret, naar derom blev skreven til Hr. Consistorial Raad Jermiin - men, hvor ville mangen Christi Tjener, hvor Krigen raser, glæde sig ved at maatte sidde i Fred på Venøe!"

Præsten måtte blive de seks år, - ”og da med Guds hielp bliver og hans 7de aar et jubelaar".

Det gennemsnitlige virke i embedet har dog været ca. syv år.

ORGEL OG KLOKKE

Orgel med fire stemmer og anhangspedal fra orgelfirmaet Bruhn og Søn blev anskaffet i 1978. I 2016 er det blevet tilført en subbas med 21 piber.

Det tidligere orgel med én stemme er efter en lang rejse vendt tilbage til Venø som gave til øens musikforening og er midlertidigt placeret på Nørskov.

I glamhullet i vestgavlen hænger kirkeklokken, som hører til de gaver, som godsejeren fra Volstrup skænkede kirken. Den har i tidligere tid været anvendt som "hoveriklokke" på godset. Klokken er støbt i 1636 og nævnes i 1683, hvor den har hængt i et klokkehus.

KIRKEN I BRUG

Kirken benyttes hver søn- og helligdag til gudstjeneste. Kirken er åben døgnet rundt. I sommerperioden er der solnedgangsmusik i kirken. Der er jævnligt rundvisninger og sammenkomster for turister i kirken.

KIRKEGÅRDEN

Kirkegården er sandsynligvis betydeligt ældre end kirken. Den er øens begravelsesplads, og det er overvejende almindeligt, at familien selv passer sit gravsted.

På kirkegården findes et par gravsteder, hvortil knytter sig en særlig historie. En flad sten ved kirkens nordre side er lagt til minde om en soldat, som omkom under færdsel på den tilfrosne fjord. Indskriften kan læses på et opslag ved stenen. Fire fredede jernkors lige syd for kirken er sat over en række af kirkens seneste ejere. To af korsene er rejst over Birtheline Jensen og hendes mand P. Christian. Birtheline var initiativtager til en beplantning af øen i forrige århundrede.

Kirkegårdens østlige del henligger som et frit græsareal, der benyttes til enkelte urnegravsteder uden prydplanter. Den øvrige del af kirkegården er traditionelt indrettet med gravsteder til kistepladser eller urnegrave. Lyngbakken syd for kirken er de ukendtes grav. Østlig er lapidariet anlagt i et smukt anlæg.

Kapellet ved kirken blev opført i 1981. Nyindrettet i 2017 med gamle bænke fra kirken. I bygningen er desuden et lille toilet og et depotrum. Graverfaciliteter findes i forbindelse med Venø Børne- og Ungdomshus, som blev opført i 1999.

PRÆSTEGÅRDEN

Den nuværende præstegård er bygget i 1871. Den afløste en gammel utæt bygning fra 1750. Præstens kontor er i præstegården, som desuden benyttes til sammenkomster ved familiegudstjenester.

Præsteembedet har fra begyndelsen været et dobbeltembede, med funktion som præst for øen og lærer for øens børn. I 2003 blev skolen nedlagt, og siden 2007 har Venøpræsten også gjort tjeneste i Struer Sogn med bopælspligt på Venø.

RESTAURERING 2016

Bygherre:
Venø Menighedsråd

Kunstrådgiver:
Mag. art, kunsthistoriker, tidligere formand for
Ny Carlsbergfondets direktion,
Hans Edvard Nørregaard-Nielsen

Arkitekt:
Bonde Ljungar arkitekter MAA,
ved arkitekt MAA Dan Ljungar

Ingeniører:
Keld Abrahamsen Rådgivende Ingeniører
(konstruktioner)
ProEnergi
(el og varme)

Gavegivere:
Ny Carlsbergfondet
A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney
Møllers Fond Til Almene Formaal
Kirsten og Peter Bangs Fond
Familien Biilmann

Håndværkere - restaurering:
Murerfirmaet Bjarne Ørts & Co., Vemb
Ulfborg Byg, Ulfborg
Asp El-forretning, Asp
Restaureringsmaler Simon Vejbæk Kinch, Aarhus

Håndværkere - nyt inventar:
Tømrermester Anders Hunsballe, Venø
(bænke, indgangsdør mm.)
Struer Kleinsmedie, Struer
(salmebogsholdere, knæfaldsværn mm.)
Thysen Nielsen Møbel- & Inventarsnedkeri, Albertslund
(alterbord)
Glasmagerne, Tåsinge
(Venøvasen)
Okholm Lightning, Tønder
(restaurering lysekrone)
P.G. Andersen & Bruhn Orgelbyggeri, Rødekro

Tekst: Jørgen Anker Jørgensen (2012),
Ove Bjerre-Pedersen (redigeret 2017)
Fotos: Jenny Nielsen og Christian Mortensen
Layout: Bettina Kjær
Trykning: Jan Bendix a/s, april 2017

"Men bonden tog fat med sin hest og sin plov
og stredes med lyngen og sandet,
han pløjed fra Lilsig til Knak og Fostov
og plantede granernes skærmende skov
med ryggen mod stormen og vandet".

Jens Rytter, Venø